

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ 10-11 КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ЗАНЯТЬ ХОРТИНГОМ

Актуальність проблеми дослідження військово-патріотичного виховання учнів старших класів зумовлена орієнтацією педагогічної теорії і практики на розробку сучасних методик, що сприяють підвищенню ефективності виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах. Військово-патріотичне виховання учнівської молоді має здійснюватися в сучасних умовах шляхом розвитку її морально-вольових якостей як у навчанні, так і під час спортивних змагань й тренувань з хортингу; зустрічей із учасниками Великої Вітчизняної війни, дітьми війни, ветеранами праці та військової служби; походів місцями бойової слави українського народу; участі в організаційній роботі спортивних секцій, гуртків військово-патріотичного спрямування; позитивного ставлення до ветеранів Великої Вітчизняної війни, праці та спортивної історії. Передовий досвід загальноосвітніх навчальних закладів показує, що важливе значення має створення таких педагогічних умов, які сприяють вихованню у старшокласників почуття патріотизму, любові до свого народу, Вітчизни, культурних та історичних цінностей, поваги до Конституції України; визначенню ними своєї ролі та місця в підтриманні на належному рівні обороноздатності країни; вихованню прагнення до оволодіння військовими знаннями; формуванню мотивації з підготовки себе до захисту Батьківщини й служби у Збройних Силах України; створенню національної системи військово-патріотичного виховання учнівської молоді.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан військово-патріотичного виховання учнів 10-11 класів засобами хортингу; описати методи, які впливають на свідомість старшокласників; визначити та перерахувати організаційно-педагогічні умови військово-патріотичного виховання, на які слід звертати увагу під час занять і тренувань із хортингу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення й аналіз історії становлення та розвитку єдиноборств засвідчує, що серед них найпопулярнішим є сучасний український хортинг. Сьогодні хортинг – національний вид спорту України, який офіційно визнаний Міністерством України у справах сім'ї, молоді та спорту до Дня Незалежності України (наказ № 3000 від 21 серпня 2009 р.) [7].

Хортинг є одним із найпопулярніших і наймасовіших видів бойових мистецтв. На даний час хортингом займаються провідні фахівці спорту з різних міст і всіх областей України [7]. Така робота сприяє охопленню заняттями цим видом спорту і оздоровчою діяльністю різні верстви населення України: від маленьких дітей до людей старшого віку. Популяризуючи фізичну культуру і спорт серед молоді, залучаючи дітей та юнацтво до здорового способу життя, ініціатори нового руху попереджають шкідливі звички, сприяють вихованню особистості в дусі добропорядності, патріотизму та любові до своєї Батьківщини. Ось чому девізом хортингу стало гасло: „Сила і честь!“. У цих двох коротких словах визначена філософська сутність спортивного руху та практичне

призначення цього бойового мистецтва. Знання з хортингу спрямовують вихованців на добрі справи. Кожна людина, яка займається в спортивних залах цим видом спорту, має відчувати себе в доброму і поважному оточенні однодумців, які прагнуть до великої і світлої мети, вдосконалення своїх фізичних та моральних якостей – сили тіла і духу [2; 3; 7].

Зазначимо, що в основу розвитку хортингу в Україні покладено багатовікові традиції, які передавалися з роду до роду, від покоління до покоління. Хортинг в Україні став важливою складовою загальнодержавної системи фізичної культури і спорту, патріотичного й духовного виховання молоді, відродження та розвитку українських бойових традицій. Заняття хортингом сприяють зміцненню здоров'я, розвитку фізичних, морально-вольових якостей та інтелектуальних здібностей молоді через залучення її до регулярних тренувань, участі у спортивних змаганнях, навчально-тренувальних семінарах, військово-патріотичних заходах тощо.

Аналіз літературних джерел з теорії і методики військово-патріотичного виховання засвідчує, що дослідженню сутності й змісту поняття „військово-патріотичне виховання“ у педагогічній науці приділяється недостатня увага [1; 4; 5; 6; 8–11].

Цінними щодо сутності й змісту військово-патріотичного виховання учнівської молоді є дослідження М. Зубалія, який зазначає, що ефективність виховання залежить від раціонального підбору організаційних форм військово-патріотичного виховання. Серед них: військово-спортивні ігри; походи місцями бойової слави українського народу; пошукова робота за програмою експедиції „Пригадаймо всіх поіменно“; діяльність шкільного військово-патріотичного об'єднання; догляд за могилами загиблих воїнів з боку школярів; створення у школі кімнати бойової слави земляків; змагання з оборонно-масових видів спорту; зустрічі старшокласників з військовослужбовцями; діяльність університету майбутнього воїна; проведення спартакіад допризовної молоді; проведення екскурсій місцями бойових подій; підготовка матеріалів до „Книги пам'яті України“ тощо.

На нашу думку, під час занять і тренувань з хортингу слід дотримуватися таких організаційно-педагогічних умов військово-патріотичного виховання, як: тісний зв'язок організаційних форм із життям і повсякденною діяльністю старшокласників; відповідність форм змісту військово-патріотичного виховання у процесі занять хортингом; сприяння форм військово-патріотичного виховання активній творчій діяльності учнів 10–11 класів. Саме у практичній військово-патріотичній роботі найвиразніше виявляється їхнє особисте ставлення до подій, людей, фактів. У процесі творчої діяльності у старшокласників формуються необхідні вміння та навички, нагромаджуються відповідні знання, життєвий досвід, без яких вони не можуть уважатися підготовленими до військової служби. Творча військово-патріотична робота сприяє залученню старшокласників до тієї чи іншої конкретної діяльності та ставить їх в активну позицію, спонукає до посиленого мислення, аналізу подій, вираження через вчинки своєї причетності до справ спортивної команди, школи, міста, області.

Досвід роботи в ДЮСШ засвідчує, що ефективність навчально-виховної роботи в процесі занять хортингом залежить від правильної організації та підбору

форм фізкультурно-масової роботи. Так, спілкування та спільна діяльності тренерів із хортингу зі старшокласниками у військово-патріотичному вихованні мають специфічний зміст, який у нових педагогічних умовах часто змінюється. Наприклад, форми індивідуальної військово-патріотичної діяльності, які передбачають самостійну роботу учнів 10-11 класів над собою, мають спрямовуватися на оволодіння певними знаннями й уявленнями щодо сутності та змісту хортингу як національного виду єдиноборств. Під час занять хортингом старшокласники виробляють у собі моральні переконання, формують любов до Батьківщини, особисті погляди на сучасні події, розвивають потребу та звички діяти відповідно до своїх переконань, наполегливо втілюють у життя поставлену мету. Як свідчить практика, саме під час занять хортингом школярі формують у собі індивідуальні якості, що необхідні для досягнення їхніх життєвих планів, пов'язаних з майбутнім навчанням, військовою службою та професійною діяльністю.

Військово-патріотична робота засобами хортингу сприяє самовихованню, розвитку морально-вольових, психологічних та фізичних якостей, необхідних для військової служби і професійної діяльності; виконанню патріотичних завдань щодо вивчення історії хортингу й підготовки доповідей, повідомлень, виступів на урочистих зборах, змаганнях; вивченню архівних матеріалів і документів про минулі військові події на території України; психологічній та фізичній підготовці старшокласників до захисту Батьківщини тощо.

Важливими у військово-патріотичному вихованні засобами хортингу є спільна діяльність учителів фізичної культури, тренерів спортивних секцій із учнями 10–11 класів, яка передбачає різноманітну спортивну-масову діяльність. У цій діяльності встановлюються міцні зворотні зв'язки, виникають сприятливі умови для застосування різноманітних виховних засобів, що відповідають віковим, психологічним та індивідуальним особливостям старшокласників. У процесі парної військово-патріотичної роботи виникають найсприятливіші умови для спілкування вихователя і вихованця, їхніх відвертих розмов і бесід на будь-які цікаві й хвилюючі для них теми. Наприклад, під час занять хортингом слід використовувати бесіди про значення бути сильним, винахідливим, наполегливим, витривалим, справедливим, розповідати про життєві ситуації, у яких потрібно застосовувати набуті уміння, навички, фізичні й особистісні якості, необхідні майбутньому захиснику Батьківщини.

Військово-патріотичне виховання у процесі занять хортингом буде дієвим, якщо об'єднувати учнів у певні групи за інтересами щодо змісту фізкультурно-масової діяльності, а також за характером і особливостями взаємин у тому чи іншому спортивному колективі. Така робота дозволяє тренеру з хортингу найкраще врахувати індивідуальні особливості старшокласників, відповідність їх обраній формі організації позаурочної спортивної діяльності. Такий підхід дає змогу школярам демократичним шляхом вибрати спосіб участі у військово-патріотичній роботі, що найкраще відповідає здібностям хортингістів та їхнім нахилам. Прикладами форм групової військово-патріотичної діяльності засобами хортингу можуть бути різні шкільні та позашкільні спортивні гуртки й секції; оборонно-спортивні заняття, тренування; об'єднання хортингістів за інтересами

для досягнення поставленої мети; військово-патріотичні об'єднання при військових частинах тощо.

Одним із ефективних методів військово-патріотичного виховання старшокласників є розповіді, які використовуються для пояснення школярам сутності та змісту військово-патріотичного виховання у процесі занять хортингом. У таких розповідях розкривається значення військово-патріотичних цінностей, пов'язаних з історією виникнення хортингу, із фронтовими дорогами ветеранів Другої світової війни, долями учасників пізніших бойових дій, відомих людей, спортсменів, які брали активну участь у розбудові держави, фізкультурно-масовій та спортивній роботі; у суспільно-політичних подіях в Україні та за її межами. Під час розповідей наводяться приклади та факти проявлення патріотизму й мужності відомими місцевими спортсменами, героїзму наших дідів та прадідів, їхньої відданості спортивній команді, професії, сім'ї, своїй Батьківщині. Ці розповіді, як правило, проходять емоційно, жваво з уточненнями й деталізацією цікавих моментів і нюансів історичних та бойових подій. Важливе значення для тематичної розповіді має місце і час її проведення. Наприклад, розповідь ветерана чи майстра спорту з хортингу про участь місцевих хортингістів у різних змаганнях, турнірах краще проводити при підбитті підсумків дитячих змагань, поки не згасли емоції юних хортингістів. Бажано при цьому використовувати фотокартки, відео, ілюстрації, наочні приклади з показом основних елементів національного виду єдиноборства хортинг. За таких організаційно-педагогічних умов даний метод справлятиме великий виховний вплив і зацікавлюватиме учнів старших класів займатися хортингом та військово-патріотичною роботою.

Проводити такі розповіді потрібно й учителям фізичної культури, тренерам спортивних секцій та гуртків, викладачам предмета „Захист Вітчизни“, учасникам бойових дій, відомим спортсменам, які мають досвід роботи із старшокласниками. Такий методичний підхід викликає в учнів 10–11 класів інтерес до військово-патріотичного виховання, регулярних занять фізичною культурою, хортингом, емоційні переживання й зацікавленість фізкультурно-масовою і спортивною роботою. Глибокі враження від почутого, відчуття радості за приналежність до спільної військово-патріотичної діяльності формують прагнення школярів до боротьби за високі спортивні результати й викликають гордість за свою школу, село, місто, Батьківщину. Переживання героїчних вчинків та подвигів представників старших поколінь сприяють розвитку в хортингістів бажання бути першими у спортивних змаганнях, кмітливішими і розумнішими у процесі військово-патріотичної, фізкультурно-масової та спортивної роботи.

Під час військово-патріотичного виховання дієвим є також метод заохочення, як спосіб впливу на свідомість старшокласників. Заохочення під час занять хортингом активно спрямовує вибір учнями старших класів свого ідеалу. Цьому сприяють їхні яскраві враження від досягнень визначних людей (ветеранів, відомих спортсменів, хортингістів), які підказують, як краще наслідувати свого кумира та досягати високих спортивних результатів. Метод заохочення сприяє гармонійному духовному розвитку старшокласників, викликає відчуття радості, бадьорості під час проведення спортивно-масової роботи. Вони отримують

глибокі переживання від усвідомлення і гордості за своїх батьків і дідів, від їхніх досягнень під час навчання у школі, виступах на змаганнях за рідне село, місто, район, область, країну. Це наближує учнів 10–11 класів до їхнього ідеалу, допомагає зрозуміти правильність власних учинків щодо своїх однокласників, тренерів, учителів і батьків; або підказує, як змінити на краще власне ставлення до навчальної і спортивної діяльності та військово-патріотичного виховання в процесі занять хортингом. Застосування заохочення в процесі організації та проведення змагань з хортингу на призи відомих людей, спортсменів, ветеранів, завжди викликає у старшокласників віру у власні сили, піднімає настрій, бажання бути першим, сприяє становленню в них моральної та патріотичної зрілості.

Як свідчить практика, ефективність військово-патріотичного виховання у процесі занять хортингом залежить також від особистого прикладу тренера або вчителя. Успіх даного методу багато в чому залежить від досвіду тренерів з хортингу, викладачів допризовної підготовки, керівників різних оборонно-спортивних гуртків. Велике значення при проведенні цієї роботи має їхній особистий бойовий досвід, отриманий під час служби у Збройних Силах та участі у бойових діях, при виконанні інтернаціонального обов'язку та миротворчих операцій. Розповіді про військові події, товаришів, з якими вони брали участь у бойових операціях, живе переконливе слово про особисто побачене, почуте, пережите або зроблене – наділені великою виховною силою, глибоко впливають на патріотичні почуття учнівської молоді, переконуючи у правдивості й достовірності подій. Тому до військово-патріотичної роботи з юнаками слід ширше залучати учасників військових подій, Героїв України, воїнів, які безпосередньо брали участь у бойових операціях по захисту нашої Батьківщини. Повага до тренера, викладача допризовної підготовки, сприяє виникненню стійкого психологічного контакту між ними й учнями, і цей контакт часто визначає успіх у військово-патріотичній роботі. Досвідчений тренер, учитель завжди готовий показати особистий приклад активної участі в усіх військово-патріотичних, оборонно-спортивних заходах та в процесі занять хортингом, що проводяться у школі, ДЮСШ. Якщо ж тренер не розуміє виховного впливу особистого прикладу, то його голі теоретичні пояснення ніколи не дадуть бажаних результатів. Педагоги мають пам'ятати, що для учнів старших класів вони є еталоном професійної та спортивної підготовленості. Тому чим вища фахова підготовка й майстерність тренерів із хортингу, вчителів фізичної культури, тим більша довіра й повага учнів старших класів до них і їхньої діяльності.

Таким чином, можна зробити певні **висновки**, які полягають у тому, що ефективність військово-патріотичного виховання старшокласників у процесі занять хортингом залежить від цілої низки педагогічних умов, які є визначальними при застосуванні комплексу форм, методів і засобів роботи у різних педагогічних ситуаціях, на певних етапах військово-патріотичного виховання. Головними з-поміж них є:

- відповідність форм і методів змісту військово-патріотичного виховання й підготовки учнівської молоді до військової служби;
- тісний зв'язок організаційних форм і методів з життям і повсякденною діяльністю учнів 10–11 класів;

- сприяння форм і методів активної спортивної діяльності засобами хортингу військово-патріотичному вихованню старшокласників;
- застосування різноманітних форм і методів виходячи з певних закономірностей, що впливають із принципів, мети, змісту і методів військово-патріотичного виховання засобами хортингу тощо;
- виховна форма не має бути нейтральною чи пасивною до змісту військово-патріотичного виховання, бо лише тоді вона набуває належного значення, коли максимально сприяє формуванню у школярів патріотичних почуттів;
- уникнення шаблонного копіювання форм, методів і їх механічного перенесення на той чи інший спортивний колектив;
- настанова на встановлення ділових контактів і створення неформальних взаємин в учнівських та спортивних колективах тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бублик Л. А. Военно-патриотическое воспитание молодёжи / Л. А. Бублик, Н. И. Иванов. – М. : Знание, 1966. – 40 с.
2. Єрмоєнко Е. А. Принципи виконання й методика вивчення базових технічних елементів хортингу : метод. посіб. / Е. А. Єрмоєнко. – К. : Паливода А. В., 2009. – 87 с.
3. Єрмоєнко Е. А. Тренування в хортингу : навч.-метод. посіб. / Е. А. Єрмоєнко. – К. : Паливода А. В., 2009. – 227 с.
4. Зубалий Н. Д. Военно-патриотическое воспитание старшеклассников в процессе работы по физической культуре : метод. реком. средним общеобразовательным школам / Н. Д. Зубалий. – К. : Рад. школа, 1982. – 109 с.
5. Зубалий Н. Д. Военно-спортивная игра „Орлёнок“ в школе / Н. Д. Зубалий. – К. : Рад. школа, 1988. – 176 с.
6. Новосельський В. Ф. З досвіду військово-патріотичної роботи в школі (методичний лист) / В. Ф. Новосельський. – К. : Рад. школа, 1970. – 72 с.
7. Офіційний сайт Української Національної Федерації Хортингу. Федерація твоєї Батьківщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.horting.org.ua>.
8. Тимчик М. В. Патріотичне виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.07 „Теорія і методика виховання“ / Тимчик Микола Валерійович. – К., 2013. – 222 с.
9. Третьяков В. В. Воспитание учащихся в процессе начального военного обучения / В. В. Третьяков. – К. : Рад. школа, 1983. – 152 с.
10. Фарфоровский В. Ф. Военно-патриотическое воспитание школьников (во внеурочное время) / В. Ф. Фарфоровский. – М. : Просвещение, 1981. – 128 с.
11. Шашло Т. М. Військово-патріотичне виховання шкільної молоді / Т. М. Шашло. – К. : Рад. школа, 1969. – 240 с.

REFERENCES

1. Bublik, L. A., & Ivanov, N. I. (1966). *Voенно-patrioticheskoe vospitanie molodezhy* [Military and patriotic of education of youth]. Moscow: Znanie.
2. Yeromenko, E. A. (2009). *Pryntsypy vykonannia y metodyka vyvchennia bazovykh tekhnichnykh elementiv khortynhu* [Principles of implementation and methodology of teaching the basic technical elements of hortng]. Kyiv: Palyvoda A. V.
3. Yeromenko, E. A. (2009). *Trenuvannia v khortynhu* [Training in Hortng]. Kyiv: Palyvoda A. V.
4. Zubalii, N. D. (1982). *Voенно-patrioticheskoe vospitanie starsheklassnikov v protsesse raboty po fizicheskoi kulture* [Military and patriotic education of senior schoolchildren in the process of work on the physical culture]. Kyiv: Padianska shkola.
5. Zubalii, N. D. (1988). *Voенно-sportivnaia igra „Orlenok“ v shkole* [Military and sports game „Orlenok“ at school]. Kyiv: Padianska shkola.
6. Novoselskyi, V. F. (1970). *Z dosvidu viiskovo patriotichnoi roboty v scholi* [The experience of military and patriotic work in school]. Kyiv: Radianska shkola.
7. *Ofitsiynyi sait Ukrainskoi Hatsionalnoi Federatsii Khortynhu. Federatsiia tvoiei Batkivshchyny* [Official website of the Ukrainian National Federation Hortng. Federation is your homeland]. Retrieved from <http://www.hortng.org.ua>.
8. Tymchyk, M. V. (2013). *Patriotychne vykhovannia starshykh pidlitkiv u protsesi fizkulturno-masovoi roboty* [Patriotic education of senior adolescents in the sports and media work]. (Doctoral dissertation, Kyiv).
9. Tretiakov, V. V. (1983). *Vospitanie uchashchikhsia v protsesse nachalnogo voennogo obucheniiia* [Education of Pupils in the process of training of military chief]. Kyiv: Radianska shkola.
10. Farforovskii, V. F. (1981). *Voенно-patrioticheskoe vospitanie skolnikov (vo vneurochnoe vremia)* [Military and patriotic education of schoolchildren]. Moscow: Prosveshchenie.
11. Shashlo, T. M. (1969). *Viiskovo-patriotychne vykhovannia shkilnoi molodi* [Military and patriotic education of schoolchildren]. Kyiv: Radianska shkola.